

LINGVOKULTUROLOGIK YONDASHUV ASOSIDA INGLIZ VA O'ZBEK MADANIY KONSEPTLARNING TAHLILI

Samadova Sarvinoz Solik qizi,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti 4 kurs talabasi
sarvinozsamadoval104@gmail.com

Ilmiy rahbar: Inomova Durдона Ulug'bek qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi
inomovadurdona9808@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillarida madaniy konseptlarning lingvistik va madaniy ifodasi, milliy dunyoqarash va madaniy aloqalarning til tizimiga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Shuningdek, ushbu tahlil kontrastiv lingvokulturologik va semantik komponentativ yondashuvlarni birlashtiradi, konseptlarni universal va milliy lakunalari sifatida ko'rib chiqadi. Tadqiqotning uslubiy asoslari korpus tahlili, semantik primalar usuli, kontekstual va qiyosiy lingvistik yondashuvni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, ingliz tilini o'qitish va tarjima amaliyotida madaniy konseptlar bilan ishlash usullari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: lingvokulturologiya, madaniy konsept, madaniyatlararo muloqot, kollektivizm, kontrastiv tahlil, semantik primalar, madaniy lakuna.

**ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ
КУЛЬТУРНЫХ КОНЦЕПТОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ
ЯЗЫКАХ**

Самадова Сарвиноз Солик кизи,
*студентка 4-го курса Шахрисабзского
государственного педагогического института*
sarvinozsamadoval104@gmail.com

Научный руководитель: Иномова Дурдона Улугбек кизи,
*преподаватель Шахрисабзского
государственного педагогического института*
inomovadurdona9808@gmail.com

Аннотация. Данная статья посвящена изучению лингвистической и культурной репрезентации культурных концептов в английском и узбекском языках, национальному мировоззрению и влиянию культурных связей на языковую систему.

Анализ объединяет контрастивный лингвокультурологический и семантический компонентивный подходы, рассматривая концепты как универсальные и национальные лакуны. Методологическую основу исследования составляют корпусный анализ, метод семантических примитивов, контекстуальный и сопоставительный лингвистический подходы. Кроме того, предлагаются методы работы с культурными концептами в практике преподавания английского языка и перевода.

Ключевые слова: лингвокультурология, культурный концепт, межкультурная коммуникация, коллективизм, контрастивный анализ, семантические примитивы, культурная лакуна.

LINGUOCULTUROLOGICAL ANALYSIS OF CULTURAL CONCEPTS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Samadova Sarvinoz Solik qizi,

4th-year student of Shakhrisabz state pedagogical institute

sarvinozsamadova1104@gmail.com

Scientific Supervisor: Inomova Durdona Ulug'bek qizi

Teacher of Shakhrisabz State Pedagogical Institute

inomovadurdona9808@gmail.com

Abstract. *This article is devoted to the study of linguistic and cultural representation of cultural concepts in English and Uzbek languages, national worldview, and the influence of cultural ties on the language system. The analysis combines contrastive linguoculturological and semantic componentative approaches, treating concepts as universal and national lacunae. The methodological basis of the research includes corpus analysis, the method of semantic primitives, contextual and comparative linguistic approaches. Furthermore, methods for working with cultural concepts in English language teaching and translation practice are proposed.*

Keywords: *linguoculturology, cultural concept, intercultural communication, collectivism, contrastive analysis, semantic primitives, cultural lacuna.*

Kirish

Madaniy konseptlar bugungi kunda tilshunoslikning turli yo'nalishlarida markaziy tushunchalardan biri sifatida tadqiq qilinmoqda. Til va tafakkur, til va madaniyat munosabatiga oid dastlabki nazariy qarashlar F. de Sossyur nomi bilan bog'liq bo'lib, uning til belgisining ixtiyoriyligi va tizimli tabiati haqidagi g'oyalari keyingi tadqiqotlar

uchun metodologik asos vazifasini o'tadi. Sossyur tilni jamiyat va madaniyatdan ajralgan holda o'rganishni taklif qilgan bo'lsa-da, aynan uning strukturalizmi lingvistik nisbiylik nazariyasiga yo'l ochdi.[1]

XX asr boshlarida E. Sapir va B. Uorf til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilib, lingvistik nisbiylik gipotezasini ilgari surdilar. Ushbu gipotezaga ko'ra, har bir til o'z so'zlovchilarining dunyoqarashini belgilaydi; ya'ni dunyoni idrok etish tilda mavjud bo'lgan kategoriyalar orqali amalga oshiriladi. Sapir-Uorf nazariyasi keyinchalik konsept va madaniyat munosabatini o'rganuvchi barcha tadqiqotlar uchun muhim nazariy boshlang'ich nuqtaga aylandi.[2;3]

Madaniy konseptlarning lingvokulturologik tahlili sohasida rus olimlari V. Maslova, S. Vorobyov, S. Vorkachyov, V. Teliya, shuningdek, polshalik tilshunos A. Vejbitskaya va o'zbek olimi D. Ashurovaning ishlari alohida o'rin tutadi. V. Maslova lingvokulturologiyani mustaqil fan sifatida asoslab, konseptni "madaniyatning mental birligi" deb ta'riflaydi.[4] S. Vorobyov va S. Vorkachyov esa konseptning tarkibiy qatlamlarini (qiyosiy-majoziy, tushunchaviy va qadriyatli) ajratib, uni millat ongining elementi sifatida talqin qiladilar.[6;7]

Bundan tashqari, o'zbek tilshunosligida D. Ashurova kontrastiv lingvokulturologiya va matn lingvokulturologiyasi sohasidagi tadqiqotlari bilan tanilib, ingliz va o'zbek tillaridagi madaniy konseptlarning o'ziga xos milliy xususiyatlarini, shuningdek, tarjimada yuzaga keladigan lakunalarni atroflicha tahlil qilgan.[5] Ushbu olimlarning nazariy va amaliy ishlari mazkur tadqiqotda ingliz va o'zbek tillaridagi madaniy konseptlarning lingvokulturologik tahlili uchun asosiy manba va ilmiy tayanch vazifasini o'taydi.

Konseptlar leksik, frazeologik va sintaktik darajalarda namoyon bo'ladi. Ingliz va o'zbek tillari kontrastiv tahlil uchun ideal bo'lib, ingliz tili individualizm va pragmatizmga asoslangan anglosakson madaniyatini aks ettirsa, o'zbek tili sharqiy kollektivizm, mehmondo'stlik va an'analarga boy o'zbek madaniyatini ifodalaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot kontrastiv lingvokulturologik usulga asoslanadi. Ma'lumotlar manbalari: Oxford English Dictionary, O'zbek tilining izohli lug'ati. Konseptlar tanlashda A. Vejbitskaya, V. Teliya va D. Ashurova asarlaridan foydalanildi.

Usullar:

1. Komponent tahlil: semantik primalar aniqlash;
2. Kontekstual tahlil: korpus misollarini o'rganish;
3. Kontrastiv taqqoslash;

Natijalar va muhokama

Kontrastiv lingvokulturologik tahlil natijalariga ko'ra, tanlangan 12 konseptning semantik tuzilmasida ham universal, ham madaniy-o'ziga xos xususiyatlar aniqlangan.

Tadqiqot metodologiyasi komponent tahlili, kontekstual tahlil hamda kontrastiv taqqoslash usullariga asoslangan. A. Vejbitskaya, V. Teliya va D. Ashurova asarlarida belgilangan konsept tahlili prinsiplari asosida semantik primalar aniqlangan va ekvivalentlik darajasi hisoblangan.

Umumiy natijalar shuni ko'rsatadiki, kontrastiv tahlil 12 konsept bo'yicha madaniy assimetriyani aniqladi: universal konseptlarda ekvivalentlik 90% dan yuqori (95–98%), madaniy farqli konseptlarda 55–65%, lakunalarda esa 20–55% atrofida. Bu natijalar F. Sossyurning tilning sinxronik tizim sifatidagi qarashlari [1, 102] va B. Uorfning lingvistik nisbiylik gipotezasini [3, 240] birlashtiradi: universal kognitiv bazaning mavjudligi bilan birga, har bir til o'z madaniyatining konseptual dunyosini aks ettiradi. Amaliy ahamiyati shundaki, ESL darslarida ana shu konseptual farqlarni tizimli o'rgatish zarur [5, 178].

Xulosa

Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek tillaridagi 12 ta madaniy konseptning kontrastiv lingvokulturologik tahlili asosida til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni amaliy jihatdan isbotladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, universal konseptlar ("mother", "home", "friend", "time", "honour") ikkala tilda 90% dan yuqori ekvivalentlikka ega bo'lib, bu insoniy tafakkur va tajribaning umuminsoniy asoslarini aks ettiradi.

Amaliy nuqtai nazardan, tadqiqot natijalari ingliz tilini o'qitish (ESL) va tarjima amaliyotida madaniy konseptlarni hisobga olish zarurligini asoslab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sossyur, Ferdinand de. *Umumiy lingvistika kursi*. Toshkent: Fan, 2005.
2. Сепир, Эдвард. *Избранные труды по языкознанию и культурологии*. Москва: Издательская группа «Прогресс», 1993.
3. Уорф, Бенджамин Ли. *Язык, мышление и действительность: Избранные работы по языкознанию*. Москва: Издательство URSS, 2003.
4. Маслова, Валентина Авраамовна. *Лингвокультурология: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений*. Москва: Издательский центр «Академия», 2001.
5. Ashurova, Dilorom. *Lingvokulturologiya asoslari*. Toshkent: Universitet, 2010.